

Bouwhistorisch onderzoek

BOUWHISTORISCHE OPNAME

Adres	: Oosterstraat 65
Status	: Gemeentelijk monument
Periode	: december 1998 - maart 2000
Onderzocht door	: Jan van der Hoeve en Henk Wierts
Auteur	: Henk Wierts
Datum	: Groningen, 17 juni 2002

Inleiding

Naar aanleiding van een geplande verbouwing tot horecagelegenheid zijn vanaf december 1998 tot voorjaar 2000 meerdere bezoeken afgelegd aan Oosterstraat 65. Hierbij is het pand uitgebreid onderzocht en ingemeten. In mei 1996 was het pand al eens bezocht door bouwhistorici van de Gemeente Groningen en de Stichting Monument en Materiaal in verband met verbouwingsplannen. Deze plannen zijn uiteindelijk niet uitgevoerd. Omdat het pand geheel was voorzien van voorzetwanden en verlaagde plafonds lag destijds bij de onderzoekswerkzaamheden een sterke nadruk op de kelder (zie rapport 96-13). Als voorbereiding op de bouw heeft nu ontmanteling en gedeeltelijke ontleistering plaatsgevonden.

Deze notitie geeft een voorlopige tussenstand van het onderzoek. Bij restauratie zal nader onderzoek moeten plaatsvinden waarna de notitie zal worden aangepast.

Structuur:

Het onderzochte pand bestaat uit een tweelaags voorhuis onder een aan de voorzijde afgewolfd zadeldak. Zowel aan de noord- als aan de zuidzijde een smalle ozendrup. Tegen de achtergevel is een iets smaller en lager achterhuis gebouwd van twee bouwlagen onder een zadeldak. De smalle ruimte ten zuiden van het smallere achterhuis is overbouwd (één laag). Voor- en achterhuis zijn volledig onderkelderd.

Bewonersgeschiedenis

Toen het pand Oosterstraat 65 rond 1300 werd gebouwd was het waarschijnlijk niet de bedoeling dat het (permanent) bewoond zou zijn. Gelegen aan één van de belangrijkste toegangswegen tot de Grote Markt, het economisch centrum van de stad, moest het destijds imposante pand gaan fungeren als opslag- en representatieve handelsruimte. Het zal dan ook in het bezit zijn geweest van leden uit de welgestelde invloedrijke bovenlaag van de bevolking. Pas in de loop van de 14de en mogelijk zelfs 15de eeuw werd het pand middels verbouwingen geschikt gemaakt voor permanente bewoning. De ruime mogelijkheden die het pand vanwege zijn volledige onderkeldering bleef bieden voor opslag maakt het vrij aannemelijk dat ook de bewoners in de late middeleeuwen en vroege moderne tijd op enigerlei wijze betrokken waren bij handelsactiviteiten.

Uit bewonersonderzoek is vast komen te staan dat de bewoners/eigenaars in de 18de eeuw vrijwel allen hun geld verdienden als koopman. In de jaren dertig van de 18de eeuw was het pand in gebruik van Berend Bavinck van professie boekweitmolenaar en koopman¹. Vervolgens werd het pand bewoond door drie generaties Blaupot: de koopman Simon Blaupot, getrouwd met Janneke van Delden, zijn zoon Jan Simon met zijn gezin, eveneens koopman en rond 1800 kleinzoon Simon Jan Blaupot, van beroep boekweitmolenaar. In 1817 werd Siebe Rooda eigenaar/bewoner van Oosterstraat 65. Hij verdiende zijn geld als “grutter” en was tevens eigenaar van een achter het zuidelijk buurpand gelegen binnenplaats en pakhuis die destijds kadastraal gezien nog bij Oosterstraat 65 hoorden. Zijn eigendom op het perceel Oosterstraat 65 werd omschreven als: “huis en erf en paarde grutmosterd en chicoreimolen en branderij”. De rosmolen moet op het achterterrein hebben gestaan en de bebouwing waarvan het deel uitmaakte was mogelijk begin 18de eeuw of vroeger tot stand gekomen en moet in de loop van de 19de eeuw zijn gesloopt. In 1846 volgde een verkoop van het pand, inclusief het achter het zuidelijke buurpand gelegen pakhuis, aan de commissionair Harm Ebbens Post die met zijn vrouw zijn intrek nam in het pand. Met zijn overlijden bleef de weduwe Post geboren Bakker eigenaresse tot een verkoop volgde in 1876. Inmiddels was de commissionair Arnold van Couten Piccard Wieringa met zijn gezin woonachtig in het pand, terwijl op de verdieping nog een gezin huisde en de dienstmeid op de zolder onderdak vond. De eigenaar/bewoner tussen 1876 en 1879/1880 heette Adam Groeneveld, van beroep eveneens commissionair, getrouwd en vader van twee dochters. Hij bewoonde met zijn gezin de begane grond. In de jaren tachtig van de 19de eeuw woonde de koopman Karel Jacobus Rinkes op de begane grond. Diens plek werd in de jaren 1890 ingenomen door de ontvanger Freddo Tjeerd Postumus met zijn gezin. Rond de eeuwwisseling wordt het pand betrokken door de familie G.N. van Dam. Van Dam was confectionair van beroep. Na zijn overlijden in 1919 blijven zijn vrouw en dochter nog een aantal jaren in het pand wonen. Op de verdieping woonde dan inmiddels de onderwijzeres I. van Hoorn. Ook studenten vonden hun onderdak op nummer 65a. Vervolgens werd er een kapsalon in het pand gevestigd. In 1939 werd deze kapsalon betrokken door de familie Broek. G.A. Schwenke werd eigenaar van het pand. In 1970 werd het pand gehuurd door Ma Hen Chang, die er een Chinees restaurant begon. Tot voor kort heeft het pand, althans op de begane grond, een horeca functie gehouden met als laatste gebruikers Indonesisch restaurant “Bogor”, restaurant de “Stadstuin” en het “Happetaria”. Inmiddels staat het pand al weer enkele jaren leeg.

Bouwgeschiedenis:

Het voorhuis van het pand heeft een middeleeuwse kern: het muurwerk in de kelder, op de begane grond en op de verdieping stamt nog voor een substantieel gedeelte uit de bouwtijd, circa 1300. Op de verdieping van het voorhuis vertoont het muurwerk van de zijgevel dezelfde maten² als voor in de kelder, dus het pand is waarschijnlijk in één keer als een tweelaags onderkelderd huis gebouwd, zodat we te maken hebben met een steenhuis. Een aantal balken in met name de kelder stamt nog uit de bouwtijd. Ook een drietal standvinken in de kelder moet nog origineel zijn³.

Het pand heeft de voor het steenhuis typerende structuur. De kelder had een opslagfunctie, de hoge

begane grond (een soort beletage) was een zaalruimte die voor handelsdoeleinden moet hebben

¹ De gegevens omtrent de bewoners in de 18de eeuw zijn gebaseerd op de aantekeningen van mej. M. A. de Visser die aanwezig zijn op de Groninger Archieven (toegangsnummer 1249). Voor de periode 1698-1713 vermeld zij als bewoners Jan en Aaltje Jacobs en Carst Jans. Voor de periode 1713-1734 Hendrik ten Cate en zijn vrouw Hendrikje Gerrits van Delden. Bij deze bewoners is geen beroep vermeld.

² Baksteen formaat: 30 x 8 x 15 cm, 10 lagenmaat: 97 cm

³ Dendrochronologisch onderzoek zou een preciezere datering van het voorhuis kunnen verschaffen.

gediend. De verdieping diende voor opslag en was relatief laag terwijl in de zuid- en noordgevel boogvensters/luikopeningen waren geplaatst ten behoeve van de ventilatie. In de loop van de 14de of in de 15de eeuw is de verdieping verhoogd waarbij de balklaag werd verlegd en de boogvensters in de zijgevel dichtgemetseld. Mogelijk kreeg het huis destijds een woonfunctie en wenste men geen uitzicht op de buurerven. Ook ophoging van de buurpanden kan geleid hebben tot dichtmetselen van de boogvensters.

In de 16de of 17de eeuw werd een iets lager onderkelderd achterhuis bijgebouwd van twee bouwlagen met een kap. Of dit voor 1634 gebeurde is op de kaart van Haubois niet goed uit te maken, maar het baksteenformaat maakt dit wel erg aannemelijk⁴. In de 18de eeuw werd er grondig gebouwd in Oosterstraat 65. Na sloop van een deel van de houten zoldering werd het achterste deel van de kelder van het voorhuis overwelfd met een dubbel tongewelf. De indeling van de begane grond werd gewijzigd. Zo werden boven in de zuidgevel op de begane grond achter in het voorhuis drie vensters geplaatst. Wellicht was op deze plek geen belendende bebouwing aanwezig, of was deze éénlaags. De stookplaats werd verplaatst naar de noordgevel tegenover de nieuw geplaatste vensters. Op de verdieping getuigen vier later dichtgezette vensters in de zuidgevel van een 18de eeuwse herindeling. Het achterhuis kreeg aan de zuidzijde twee tuindeuren. De strook ten zuiden van het achterhuis is na deze verbouwing, maar voor 1828 bebouwd (eenlaags).

Op de kadastrale kaart van 1828 blijkt het dan langgerekte rechthoekige bebouwde areaal van Oosterstraat 65 bijna tweemaal zo groot als haar huidige omvang. De bebouwing die weergegeven is ten westen van het huidige achterhuis moet in de loop van de 17de en 18de eeuw zijn verrezen, en is in de loop van de 19de eeuw gesloopt. Tevens laat de kadastrale kaart van 1828 een steeg zien die achter en ten zuiden van het zuidelijke buurpand loopt. De toegang tot deze steeg (later eenlaags tussenlid van het buurpand) is ergens midden 20ste eeuw afgesloten. Vermoedelijk in 1876/1877, maar in ieder geval na 1828, zijn de steeg en de binnenplaats achter het zuidelijke buurpand, die behoorde tot Oosterstraat 65, bebouwd⁵. Deze nieuwe bebouwing ging fungeren als uitbreiding van nummer 65 en bestond in feite uit een eenlaags tussenlid (de gedeeltelijk overbouwde steeg) en een tweelaags achterhuis (de bebouwde binnenplaats) van het zuidelijke buurpand.

In circa 1870⁶ kreeg het pand een nieuwe voorgevel en werd de indeling van de begane grond en de verdieping ingrijpend gewijzigd. Waarschijnlijk werd het pand destijds gesplitst in een beneden en een bovenwoning. Bovendien werd in de 19de eeuw de kap van het achterhuis vervangen.

In 1939, toen er een kapsalon in het pand was gevestigd, werden twee raamkozijnen in de voorgevel vervangen door een winkelraam. Op de begane grond werd een scheidingswand weggebroken.

In 1957 werden enkele nieuwe vensters in de achtergevel van het achterhuis geplaatst.

In 1970 werd de voormalige kapsalon verbouwd tot Chinees restaurant met bovenwoning.

In 1979 kwam er een Indonesisch restaurant in het pand ("Bogor"). Er volgde een kleine verbouwing waarbij de pui werd vernieuwd.

Nadat in 1981 al gewaarschuwd was voor brandgevaar op zolder brandde de kap in 1988 daadwerkelijk af voor wat betreft het voorhuis. De kap van het voorhuis werd rond 1990 geheel nieuw opgetrokken.

In 1996 volgde een verbouwing tot eetcafé.

⁴ Het baksteenformaat op de zolder is 28-28½ x 14½-15 x 7½-8 (tienlagenmaat 86).

⁵ In de kadastrale gegevens van het pand is sprake van een bijbouw stammend uit 1876/1877, mogelijk wordt hiermee de bebouwing op de achter het zuidelijke buurpand gelegen binnenplaats bedoeld.

⁶ Tijdens een herinrichting van het achterhuis op de begane grond vonden oud bewoners, de familie Broek, achter het behang een krant uit 1871 (vriendelijke mededeling Anneke ten Berge-Broek).

Beschrijving voorhuis:Voorgevel:

Wat betreft de verdieping en de mezzanino stamt de huidige voorgevel uit circa 1870. Aangezien de gevel bepleisterd is valt niet na te gaan of er eventueel sprake is van ouder metselwerk met mogelijke sporen van oudere indelingen. Duidelijk is dat de gevel te dun is om metselwerk uit de middeleeuwen te bevatten. Het gaat om een geornamenteerde lijstgevel met hardstenen plint. De gevel is voorzien van pleisterwerk waarop een blokkenversiering is aangebracht met scharreerwerk. Onder de huidige verflaag zitten nog resten van oudere geschilderde afwerkingen. De huidige pui op de begane grond stamt voor een het belangrijkste deel uit 1979 en begin jaren 1990. Op de begane grond is aan de zuidkant een hardstenen trapje van drie treden geplaatst naar de entree met bovenlicht. Deur en bovenlicht stammen uit 1979. Het trapje is een versmalling van een oudere trap uit de periode voor 1979 toen er nog een aparte entree naar de bovenwoning was. Naast de huidige entree zit momenteel een venster, even breed als de entreedeur, eveneens met bovenlicht en geplaatst in begin jaren 1990. Ten noorden hiervan twee smalle hoge zesruits vensters naar historisch model uit begin jaren 1990. Aan de noordkant van de gevel bevindt zich de entree naar de kelder, links hiervan twee roosters. Afgezien van de door een venster vervangen voordeur van de bovenwoning lijkt de huidige situatie op begane grond niveau zeer veel op de oudst bekende indeling van de voorgevel (bouwdossier tekening uit 1939). In 1939 werden de twee vensters aan de noordzijde op begane grond niveau vervangen door een winkelruit met drie bovenlichten. In 1979 werd de winkelruit uit 1939 vervangen door drie aan elkaar gekoppelde zesruits vensters.

Ter hoogte van de verdiepingvloer zit een dubbele lijst (met circa 25 cm tussenruimte). Op een historische foto is te zien dat op deze plaats aanvankelijk een stuclijst heeft gezeten. Het zuidelijke deel van de voorgevel is op verdieping/zolderniveau (één-derde van de gevel) door een gestucte lijst omgeven, waardoor de gevel in twee ongelijke vakken wordt verdeeld. Op de verdieping bevinden zich drie T-vensters, voorheen schuifvensters, ter hoogte van de zolder drie mezzanino-vensters met middenstijl. Boven de vensters op de verdieping zitten geornamenteerde lijsten. De kroonlijst is uit 1990. De goot wordt ondersteunt door consoles.

Achtergevel:

Op de begane grond en de verdieping is een veelheid aan bouwsporen aanwezig die niet allen even goed zijn te duiden. De oorspronkelijke achtergevel stamt uit de 13de eeuw. Over de vorm is niets bekend. Mogelijk betrof het een topgevel. Bij de bouw van het achterhuis, in de 16de/17de eeuw, werd de achtergevel grotendeels ingebouwd. Toen is ook de geveltop kennelijk vernieuwd. Origineel metselwerk uit de bouwtijd (circa 1300) is op de begane grond nog aanwezig in een penant naast de gang en in een groot deel van de noordzijde van de achtergevel. Het betreft kistwerk in Noor(d)s verband met in de vulling onder andere tufsteen. Uitwendig is het metselwerk van origine hoogstwaarschijnlijk schoon geweest. Aan de uiterste noordzijde is een omvangrijk restant aanwezig van een Romaans boogvenster in een getrapte nis. Op de binnenzijde van de nis is dun pleisterwerk aangetroffen dat tot de oorspronkelijke opzet moet behoren. Op ongeveer dezelfde hoogte in het midden van de gevel moet ook in de bouwtijd een venster hebben gezeten getuige een restant van een dagkant. Mogelijk was dit het bovenlicht van een deur en was aan de zuidzijde van de gevel ook een venster aanwezig wat zou resulteren in een symmetrisch geheel. Verdere onderbouwing van deze hypothese is door latere verstoring niet te vinden. In een latere fase moet het Romaanse venster aan de noordzijde zijn verlengd tot deur. Dit valt te concluderen uit de koude aansluiting op de zijgevel aan de westzijde van de achtergevel onder het venster. In

een later stadium, mogelijk tijdens de bouw van het achterhuis, is de deur dichtgezet. In de 17de / 18de eeuw is op ongeveer dezelfde plek een

nieuwe doorgang gemaakt die in de 18de eeuw werd dichtgezet. De nog steeds bestaande doorgang met latei links hiervan moet ook 18de eeuws zijn. Hierboven zijn de restanten van een uitgehakt rookkanaal te vinden, waarschijnlijk uit circa 1600. Daarnaast een 19de eeuwse doorgang met boog. Op verdiepingsniveau is de achtergevel wat het metselwerk in het midden betreft waarschijnlijk origineel. De zuidzijde met een venster boven de eenlaags aanbouw, en een poort zijn 18de eeuws. De smalle doorgang met stucversiering aan de noordzijde 19de eeuws. Op zolderniveau stamt de gevel uit de late 16de/vroeg 17de eeuw⁷. Aan de zuidzijde is een dichtgemetseld origineel venster aanwezig.

Zijgevel (noord):

Deze tweelaags langsgevel grenst aan een ozendrup en bestaat voor een substantieel deel uit middeleeuws muurwerk uit circa 1300⁸. De zijgevel is op begane grond- en verdiepingsniveau ruim 50cm dik en is voor het onderste twee derde deel aan het zicht onttrokken door belendende lagere bebouwing. Aanvankelijk was de gevel ruim een meter lager. In de 15de of 16de eeuw, toen de verdieping zijn opslagfunctie verloor, vond er een ophoging plaats.

Circa 3 meter vanaf de achtergevel is op kelder, begane grond en verdiepingsniveau een rookkanaal aanwezig, dat waarschijnlijk in zijn geheel stamt uit de 18de eeuw. Op circa 2½ meter vanaf de voorgevel is, op begane grond en verdiepingsniveau, eveneens een rookkanaal aanwezig, waarschijnlijk integraal 18de eeuws.

Omstreeks 1865 werd, ten behoeve van een nieuw te construeren woonkamer op de begane grond tegen de voorgevel, de noordelijke zijgevel op deze plek circa 15cm teruggehakt. Op de begane grond zijn twee dichtgezette doorgangen/uitgehakte kasten aanwezig. Halverwege en tegen de achtergevel zijn, hooggeplaatst, twee dichtgezette vensters te zien.

Op de verdieping herinneren, waarschijnlijk ritmisch geplaatste, boogvensters/luikopeningen nog aan de opslagfunctie. Deze vensters werden in de 15de / 16de eeuw, tijdens de ophoging, gedicht. De verdieping heeft twee dichtgezette uitgehakte kasten in de noordelijke zijgevel. Op circa 1½ meter vanaf de achtergevel bevindt zich een venster uit circa 1900.

Nader onderzoek en ontleistering moeten meer gegevens omtrent de bouwgeschiedenis van de noordelijke zijgevel opleveren.

Zijgevel (zuid)

Deze tweelaags langsgevel grenst aan een ozendrup en bestaat voor een deel uit middeleeuws muurwerk. De zijgevel is op begane grond- en verdiepingsniveau ruim 50cm dik en is geheel aan het zicht onttrokken door belendende bebouwing. Aanvankelijk was de gevel ruim een meter lager. In de 15de of 16de eeuw, toen de verdieping zijn opslagfunctie verloor, vond er een ophoging plaats. De grens tussen het originele metselwerk en de ophoging is nog waarneembaar.

Ongeveer halverwege de gevel op begane grond niveau bevindt zich een reeks bouwsporen die niet alle zijn te duiden. Achter metselwerk ten behoeve van een 20ste eeuwse wc die geplaatst was in de ozendrup bevindt zich een poort uit waarschijnlijk de 19de eeuw. Daarboven zien we een met groot formaat baksteen dichtgezet boogvenster, aan de binnenzijde van de gevel lopend door een gestucte nis ten behoeve van waarschijnlijk een trap. Een 18de eeuwse verbouwing had gevolgen

⁷ Het baksteenformaat op de zolder is 28-28½ x 14½-15 x 7½-8 (tienlagenmaat 86).

⁸ Baksteenformaat: 30 x 14-15 x 8 cm., 10-lagenmaat: circa 97 cm.

voor de gevelindeling van de begane grond. Boven in de zuidgevel bij de achtergevel werden drie vijftienruits vensters geplaatst, die nog altijd aanwezig zijn. Deze vensters grensden aan een binnenplaats.

Kennelijk behoorde deze binnenplaats bij de burenen, want de vensters zijn zo hoog geplaatst dat er geen uitzicht mogelijk was.

De (dichtgezette) doorgang tegen de achtergevel heeft tot in de 20ste eeuw gefunctioneerd.

Op de verdieping herinnert een boogvenster bij de voorgevel, mogelijk van oorsprong behorend tot een serie waarschijnlijk ritmisch geplaatste boogvensters, nog aan de opslagfunctie. Dit venster werd in de 15de / 16de eeuw, tijdens de ophoging, gedicht. Rechts van het boogvenster bevindt zich een uitgehakt rookkanaal. In de 18de eeuw is de volledige zuidwesthoek van de verdieping vernieuwd, waarbij vier vensters werden geplaatst in de zuidelijke zijgevel. In een later stadium (circa 1870?) zijn deze vensters dichtgemetseld. De kozijnen zijn nog aanwezig. Het rookkanaal in de zuidwesthoek van de verdieping en de ingehakte kast op een derde van de voorgevel stammen uit circa 1870.

Nader onderzoek en eventuele ontpleistering moeten meer gegevens opleveren over de zuidelijke zijgevel.

Kelder:

Vermoedelijk is het voorhuis altijd geheel onderkelderd geweest. Aanvankelijk heeft de kelder vrijwel zeker geen indeling gekend. Elementen uit de bouwtijd zijn nog terug te vinden op diverse plaatsen. Het metselwerk van de buitenmuren stamt grotendeels uit circa 1300⁹. De oorspronkelijke kelderingang was gelegen in de voorgevel, op de plaats waar nu twee roosters zijn geplaatst. Hier is in het middeleeuwse muurwerk een sponning aangetroffen en duimstenen met duimen. In het voorste gedeelte van de kelder is de balklaag (noord-zuid, eiken, voor wat de latere aanpassingen betreft grenen) nog grotendeels aanwezig. De balken steunen op een onderslagbalk met standvinken. Standvinken, onderslagbalk en balken stammen deels uit de bouwtijd. Opvallend zijn de gekepte pen/gat verbindingen waarmee de balklaag bevestigd is aan de onderslagbalk. Het achterste gedeelte van de kelder, waar de huidige keldertoegang is gelegen, is in de 18e-eeuw overwelfd middels twee gedrukte tongewelven. Hierbij werd een tussenmuur met deur gemetseld in het verlengde van de onderslagbalk in het voorste gedeelte van de kelder. Onder de onderslagbalk is in de 19de eeuw een tussenmuur gebouwd met hergebruikte baksteen¹⁰. Aan de zuidzijde is een zone waarin de balklaag in circa 1870 grotendeels vervangen is door ijzeren balken met bakstenen troggewelfjes ter plekke van de gang ten behoeve van de stenen vloer in de gang. Een ijzeren onderslagbalk ondersteunt de gangmuur uit circa 1870. In het achterste gedeelte van de kelder werd in circa 1870 een dwarsmuur geplaatst en tegen de noordmuur een rookkanaal. Op de vloer liggen bakstenen¹¹, behalve in een deel van het overwelfde gedeelte, daar liggen groene en gele plavuizen¹² in ruitpatroon uit de 17de of 18de eeuw.

Begane grond:

In de middeleeuwen heeft de begane grond van het voorhuis waarschijnlijk geen indeling gekend

⁹ In de voorgevel bij de oorspronkelijke kelderingang is het baksteenformaat 30 x 8 x 16 cm en de 10-lagenmaat circa 92 cm. De voorgevel is 87 cm dik.

¹⁰ Formaat: 25-26 x 5½ x 11-11½ cm en groter.

¹¹ 25 x 12½ cm.

¹² Maat: 21 x 21 cm.

en was het een grote open ruimte. De trap naar de verdieping was vermoedelijk tegen een zijgevel

geplaatst evenals het rookkanaal. Nader onderzoek tijdens de verbouw moet hierover meer informatie verschaffen. De eerste echte indelingen zullen hebben plaatsgevonden in de 15de / 16^{de}

eeuw, toen het pand voor bewoning geschikt werd gemaakt. De bouw van het achterhuis in circa 1600 had verdere gevolgen voor de indeling van met name de achtergevel.

Een 18de eeuwse verbouwing had gevolgen voor de indeling van de begane grond. Zo werden boven in de zuidgevel op de begane grond achter in het voorhuis drie vensters geplaatst. De stookplaats werd verplaatst naar de noordgevel tegenover de nieuw geplaatste vensters. In de achtergevel werd een nieuwe doorgang naar het achterhuis gemaakt. In de enkelvoudige balklaag (noord-zuid) werden enkele balken vervangen. 18de Eeuwse witjes tegen het midden van de noordgevel duiden op een eventuele keuken.¹³ In een later stadium is over de witjes behang aangebracht.

In de 19de eeuw (circa 1870) kwam een nieuwe indeling tot stand op de begane grond. De gang liep parallel aan de volledige zuidgevel van het pand en werd voorzien van stucversieringen en een nis. De opgang naar de bovenwoning bevond zich ten noorden van de voordeur, daarnaast was een woonkamer met stookplaats tegen de noordgevel. In deze woonkamer werd de noordgevel circa 15cm teruggehakt en het geheel was voorzien van een stucplafond met kooflijst¹⁴. Daarachter was eveneens een kamer (en suite gedeelte) gesitueerd met stookplaats tegen de noordgevel. Tegen de achtergevel werd een alkoof gemaakt.

Vermoedelijk in circa 1870, maar in ieder geval na 1828, zijn de steeg en de binnenplaats achter het zuidelijke buurpand, die behoorde tot Oosterstraat 65, bebouwd. Deze nieuwe bebouwing ging fungeren als uitbreiding van nummer 65 en bestond in feite uit een eenlaags tussenlid (de gedeeltelijk overbouwde steeg) en een tweelaags achterhuis (de bebouwde binnenplaats) van het zuidelijke buurpand. Deze bebouwing behoorde tot 1957 bij Oosterstraat 65. In dat jaar werd het als opslagruimte bij Oosterstraat 67 getrokken. Vanuit de eenlaags gang naast het huidige achterhuis was er op begane grond niveau een deur naar het tussenlid en een deur naar het achterhuis van het zuidelijke buurpand gedurende een deel van de 19de en een deel van 20ste eeuw. De ruimte in de ozendrup die toegankelijk is via een poort en lange tijd als toilet is gebruikt, is waarschijnlijk ook in de 19de eeuw tot stand gekomen. De aanvankelijk open ruimte ten zuiden van het achterhuis is, reeds voor 1828, overdekt en functioneert als verbindingsgang naar het achterterrein.

In 1939 werd de kamer en suite, op dat moment kapsalon/winkel, doorgebroken waarbij ook de alkoof bij deze ruimte werd betrokken.

In 1970 volgde een verbouwing van een gedeelte van de gang ten behoeve van toiletten.

In 1979 werd de trap naar de verdieping verplaatst naar de zuidelijke zijgevel. Hierbij werd het bovenste deel van de aanwezige trap met bordes en kwart hergebruikt.

Verdieping:

Aanvankelijk was de verdiepingshoogte gering (circa 190 cm) en diende de ruimte voor opslag. Waarschijnlijk is de verdieping tijdens de bouwtijd direct gestuct. Ritmisch geplaatste boogvensters herinneren hier nog aan de opslagfunctie. Deze vensters werden in de 15de / 16de eeuw gedicht, toen het geheel werd opgehoogd met verlegging van de balklaag. De grens tussen het originele metselwerk en de ophoging is nog waarneembaar. Vanaf dat moment was de

¹³ Maten: onderste gedeelte 13x13cm, bovenste gedeelte 12½x12½cm.

¹⁴ De getimmerde klossen van de kooflijst zijn nog zichtbaar.

verdieping waarschijnlijk geschikt voor bewoning. Opvallend is het ronde, niet geheel voltooide, met een passer gefabriceerde merkteken in het stucwerk op het uitgehakte rookkanaal aan de voorzijde tegen de zuidgevel. Uit de 18de eeuw zijn nog restanten te vinden van een schouw (noordgevel voorzijde) en een dichtgezet venster (noordgevel achterzijde). Daarnaast is in de 18de eeuw de volledige zuidwesthoek van de verdieping vernieuwd, waarbij vier vensters werden geplaatst en de wanden in deze hoek werden voorzien van een bespanning. In de tweede helft van de 19de eeuw, waarschijnlijk in circa 1870, zijn

de vensters dichtgemetseld.

Van circa 1870 tot de huidige verbouwing is de indeling vrijwel onveranderd gebleven. Deze was als volgt: een voorkamer in de noord-oosthoek met een centraal gelegen schouw tegen de noordgevel, daarnaast een zijkamer met daarachter de trap, de overloop/gang liep achter de voorkamer langs en was verder gelegen langs de noordelijke gevel, achter de trap ten zuiden van de gang waren twee slaapkamers gesitueerd, waarbij de meest oostelijke slaapkamer voorzien was van een schouw tegen de westwand. De muur tussen de woonkamer en zijkamer is rond het midden van de 20ste eeuw weggebroken.

De balklaag van de verdieping is enkelvoudig (noord-zuid). Er zijn geen sleutelstukken of restanten/aftekeningen van sleutelstukken gevonden. Wel zijn op twee plaatsen vlot- of eigendomsmerken getraceerd. Een van de balken is aan de noordgevel voorzien van een las uit het laatste kwart van de 19de eeuw.

Zolder en kap:

De kap is in het einde van de jaren tachtig van de twintigste eeuw geheel vernieuwd na een brand. De zolderruimte is niet onderverdeeld in afzonderlijke ruimten. Op de zolder is geen borstwering aanwezig.

Beschrijving achterhuis:

Achtergevel:

Deze gevel is geheel bepleisterd. Van begane grond tot verdiepingsvloer een lichtgrijze pleisterlaag met schijnvoegen. Op de begane grond twee vensteropeningen met recente 20ste eeuwse invulling en een restant van 19de eeuwse kozijnwerk. Waarschijnlijk waren dit van origine stolp vensters of schuifvensters met een zesruits- of een T-vormige indeling. De openingen voor de kelder zijn dichtgezet. De pleisterlaag is ter hoogte van de verdiepingsvloer afgezet met een smalle geprofileerde lijst. Erboven is de gevel egaal grauw gepleisterd en loopt een rookkanaal midden over de gevel. Onder het rookkanaal een klein venster, links van het rookkanaal, ter hoogte van de zolder, een klein venstertje. Beiden stammen waarschijnlijk uit 1957. Op de achtergevel zijn drie ankers zichtbaar, waarvan één op het rookkanaal.

Ten zuiden van het achterhuis bevond zich aanvankelijk een open ruimte. Deze is overbouwd (éénlaags) rond 1800. In dit gedeelte van de achtergevel biedt een deur met bovenlicht toegang tot de achterliggende gang.

Zijgevel (noord):

16de of 17de eeuwse muurwerk, waarvan delen zijn vernieuwd. Er zijn vijf zeventiende eeuwse muurankers zichtbaar, twee ter hoogte van de verdiepingsvloer en drie ter hoogte van de zoldervloer, waar ook een klein wc-raampje zit. Nader onderzoek tijdens de verbouw moet leiden

Zijgevel (zuid):

Het muurwerk stamt voor een belangrijk deel uit de 16de/17de eeuw. De gevel is alleen van buiten zichtbaar op verdiepingsniveau, boven de overbouwde gang naar het achterterrein. Op de begane grond zijn twee 18de eeuwse tuindeuren, oorspronkelijk met bovenlicht, geplaatst. Deze werden onderdeel van het interieur met de bouw van een eenlaags gang in de 19de eeuw. Op verdiepingsniveau zijn twee verbouwde schuifvensters geplaatst, oorspronkelijk zesruits en 19de eeuw, maar nu zonder roedenverdeling. Drie muurankers zijn zichtbaar ter hoogte van de zoldervloer, waarvan de meest oostelijke zonder 'oog'.

Kelder:

Het achterhuis was waarschijnlijk vanaf de bouwtijd geheel onderkelderd. Er zijn geen sporen te vinden van een interne toegang tot de kelder vanaf de begane grond. De toegang vanaf buiten was altijd in de zuid-westhoek geplaatst. De kelder is overwelfd met een gedrukt tongewelf. Op de vloer liggen groene en gele plavuizen, identiek aan de plavuizen in de kelder van het voorhuis. De plavuizen zijn in een zigzag structuur gelegd. In de zuidgevel zijn twee kelderlichten geplaatst die gefunctioneerd moeten hebben tot circa 1800, toen het licht werd weggenomen door eenlaags bebouwing. In de achtergevel is één recent dichtgezet kelderlicht aanwezig.

Begane grond:

Van de oorspronkelijke indeling van de begane grond van het achterhuis valt weinig tot niets te achterhalen. Op de kadasterkaart van 1828 blijkt de smalle strook ten zuiden van het achterhuis al bebouwd/overbouwd te zijn. In de 18de eeuw zal dit niet het geval zijn geweest, want in de zuidmuur van de kamer bleken nog restanten van twee tuindeuren uit deze periode aanwezig te zijn. De gang ten zuiden van het achterhuis is rond 1870 voorzien van een stucplafond. Een weelderig middenornament met empire stijlenmerken is nog aanwezig. De twee vensteropeningen in de achtergevel stammen uit de 19de eeuw (rond 1870?) en hebben in de 20ste eeuw nieuwe kozijnen gekregen. Tussen de beide vensters bevindt zich de stookplaats. De begane grond van het achterhuis heeft een stucplafond met eenvoudig middenornament uit het begin van de 20ste eeuw. Eind 19de en begin 20ste eeuw fungeerde de ruimte als slaapkamer. Vervolgens werd de slaapkamer een woonkamer. Toen in 1970 een restaurant zijn intrek nam in het pand veranderde de functie in die van keuken.

Verdieping:

Waarschijnlijk is de laatste indeling in circa 1870 ontstaan. Gegevens omtrent gebruik en indeling vóór 1870 ontbreken vrijwel geheel. De schouw in deze ruimte heeft zich waarschijnlijk altijd tegen de achtergevel bevonden, aanvankelijk ter hoogte van het huidige venster dat stamt uit 1957. Momenteel is het rookkanaal rechts van deze plaats gelegen. Lange tijd hebben deze schouwen tegelijkertijd gefunctioneerd. Tot de huidige verbouwing was er een keuken in deze ruimte. Deze situatie is wellicht ontstaan bij de verbouwing in circa 1870 toen het pand werd gesplitst in een beneden- en bovenwoning. Ten noorden van de keuken tegen de zijgevel was tot op heden ruimte voor toilet en berging. De trap naar de zolder (trap met een kwart) is centraal tegen de voormalige

achtergevel van het voorhuis gelegen. Gezien de constructie van de balklaag zat op deze plaats aanvankelijk geen trap.

De balklaag van de ruimte is van naaldhout en enkelvoudig (noord-zuid).

Zolder en kap:

De huidige kap van het achterhuis stamt uit de 18de of vroege 19de eeuw. Het betreft een grenen

sporenkap met een enkele rij haanhouten, gordingen en een nokbalk. De hart op hart maat van de sporen is 55-58 cm. De kap heeft enkele hergebruikte eiken onderdelen (gording/haanhout). Alle verbindingen zijn gespijkerd.

Tegen de achtergevel loopt een dubbel rookkanaal gemaakt van geeltjes. Tegen de westelijke helft van de zolder zijn restanten van een indeling waar te nemen (zolderkamer met schotten/kastruimte tegen de noordzijde). De verbinding met de zolder van het voorhuis zit nog op de originele plaats en bestaat uit een doorgang met segmentboog. De restanten van een trap (oorspronkelijk met kwart) zijn nog aanwezig voor deze opening. De zoldervloer van het achterhuis ligt circa 80 cm lager dan de zoldervloer van het voorhuis.

De vloer is voorzien van een deklaag.

Waardstelling:

Situering:

Het pand Oosterstraat 65 vormt een waardevol onderdeel van de westelijke gevelwand van de Oosterstraat. Door zijn breedte en opbouw is het pand herkenbaar als kern van een historische ontwikkeling die zich vanaf de 13de eeuw in de straat heeft voltrokken. De stoep voor het pand, met een trap naar de bel-etage, is kenmerkend voor het gewicht van het pand in het totale aanzien van de gevelwand. Het valt dan ook aan te raden om het pand weer een eigen stoepzone te geven, waarbij het herstellen van de kelderentree ook tot de mogelijkheden behoort.

De aanwezigheid van ozendroppen aan weerszijden van het gebouw is typerend voor een pand van middeleeuwse oorsprong. De, voor binnenstad begrippen, aanzienlijke omvang van het historische binnenterrein/ tuin onderstreept de importantie die het pand van oudsher heeft gehad. Ozendruppen en tuin resulteren in een vrije situering.

Bouwmassa/ structuur:

Duidelijk herkenbaar is de indeling in een voor- en een achterhuis, beiden voorzien van een eigen kap. De steilte van de kappen is kenmerkend voor de ouderdom van het pand. De kap van het voorhuis is recent vernieuwd maar heeft zijn oorspronkelijke steilte behouden. In het pand is de gang uit circa 1870, die over de volle diepte van het gebouw loopt, nog duidelijk herkenbaar. Deze gang vormt aan de zuidzijde van het achterhuis een eenlaags toevoeging aan de hoofdmassa. Het gehele pand is reeds vanaf de bouwtijd (circa 1300 voor het voorhuis en 16de/17de eeuw voor het achterhuis) onderkelderd. De imposante verdiepingshoogte van met name de begane grond van het voorhuis herinnert aan de handelsfunctie die het pand in de middeleeuwen heeft gehad.

Gevels:

De voorgevel heeft een karakteristieke 19de-eeuwse (circa 1870) indeling, afwerking en decoratie. Op kelderniveau stamt de voorgevel nog uit de bouwtijd (circa 1300). In dit gedeelte is nog een oorspronkelijke keldertoegang en venster aanwezig.

De opbouw en het metselwerk van de overige gevels van het voorhuis stammen uit de bouwtijd

(circa 1300), de 15de en de 17de eeuw en behoren tot de historische bouwmassa van het pand. Dit metselwerk bevat veel afleesbare en herkenbare bouwsporen die getuigen van de ontwikkeling van het gebouw (“evolutiewaarde”). Van groot belang hierbij zijn de sporen van vensters/luikopeningen en deuren uit de bouwtijd, hetgeen zeer zeldzaam is in Groningen. Een drietal 18de-eeuwse vensters in de zuidgevel op de begane grond zijn zeldzaam in detaillering en afwerking. De achtergevel van het voorhuis behoort tot de historische bouwmassa en dateert uit circa 1300. De gevel bevat uitgesproken sporen van oorspronkelijke romaanse vensters inclusief de aanpassingen daarvan.

De opbouw en het metselwerk van de gevels van het achterhuis stammen uit de 17de en 18de eeuw. Het metselwerk bevat veel bouwsporen uit verschillende perioden. De achtergevel heeft door zijn opbouw (hoofdvorm, steilte van de geveltop en indeling) een 16de/17de-eeuws karakter. De verminkte vensters op de begane grond dateren uit de 19de eeuw.

Casco en constructie:

De kelder van het voorhuis is in bezit van een zeldzame constructie waarbij de balklaag op een onderslagconstructie uit de bouwtijd is geplaatst. Daarnaast zijn de indeling van de kelder en de bouwsporen in de gevels van belang omdat deze het voormalige functioneren van de ruimte illustreren. De kelder van het voorhuis heeft diverse aanpassingen ondergaan onder andere in circa 1870 ten behoeve van een gang op de begane grond. Verder zijn de gewelven deels vernieuwd. De gewelven in de kelders in het voor- en achterhuis dateren uit uit XVI/XVII en XVIII (inclusief steekappen voor kelderlichten en doorgangen). De kelder met het tongewelf behoort tot de oudsten van dit type (opvolger van baksteenvloeren).

De balklagen en vloerdelen boven de begane grond/ bel-etage en eerste verdieping dateren deels uit de middeleeuwen en deels uit de 18de-eeuws.

De 18de / vroeg 19de eeuwse kapconstructie van het achterhuis is karakteristiek voor de periode en kan een positieve monumentwaarde worden toegekend.

Indeling/ interieur-afwerking per bouwlaag:

Zowel de kelder van het voor- als die van het achterhuis zijn in het bezit van een bijzondere tegelvloer die in patroon is gelegd.

Op de begane grond van het pand zijn diverse bouwsporen van schouwen te vinden. Daarnaast zijn er 13de- en 18de-eeuwse vensters, decoratief stucwerk en tegels aanwezig, waarvan behoud in situ wenselijk is (eventueel afdekken dmv voorzetwanden). Stucplafonds zijn nog aanwezig in de gang en het achterhuis.

Ook op de eerste verdieping zijn diverse bouwsporen van schouwen aanwezig, waarvan van behoud in situ wenselijk is (eventueel afdekken dmv voorzetwanden).

Cultuurhistorische aspecten:

Oosterstraat 65 is rond 1300 gebouwd als steenhuis. In de 13de eeuw stonden deze imposante gebouwen verspreid over de belangrijke hoofdstraten van de stad Groningen. Ze werden omgeven door houten bebouwing. Naar schatting resteren hiervan in de stad Groningen nog zo'n 20-30 exemplaren. Door zijn breedte en opbouw is het pand Oosterstraat 65 nog steeds herkenbaar als steenhuis.

Samenvatting:

Het pand Oosterstraat 65 heeft hoge monumentwaarden door zijn bouwmassa, de herkenbare opbouw van voor- en achterhuis, het casco van de bouwmuren, de keldergewelven en de balklagen (op kelderniveau met onderslagconstructie). Bijzondere aandacht vraagt de kern uit circa 1300,

waarin bouwsporen van vensters, nissen en deuren te vinden zijn. Deze bouwsporen hebben hoge zeldzaamheidswaarde. Behoud van het pand is noodzakelijk.

De voorgevel heeft in opzet, indeling en afwerking een 19de-eeuwse sfeer, waarmee het pand zich voegt in het karakter van de straat (met een aaneengesloten reeks 19de/20ste-eeuwse gevels).

De kapconstructie van het achterhuis heeft positieve monumentwaarden en het behoud hiervan is wenselijk. De kapconstructie van het voorhuis heeft indifferente monumentwaarden en aangepaste vervanging hiervan is mogelijk, mits de hoofdvorm ongewijzigd blijft.

OOSTERSTRAAT 65

D.I.V. maandag 22 februari 1999

bouwdossiernummer: B 13374

1928

Aansluiting op het gemeentelijk riool.

1939

Mevrouw S. Dam – Visser te Hilversum is de eigenaresse van het pand.

Er wordt een vergunning verleend voor enige wijzigingen in hoofdzaak betreffende de gevel. Twee raamkozijnen worden vervangen door een winkelraam en op de begane grond wordt een scheidingswand weggebroken. Het werk wordt in 1939 voltooid. Er is en blijft een kapsalon in het pand gevestigd.

1942

De overdekking van de achteruitgang is verrot, evenals het kozijn van de achterdeur. Deze worden vervangen.

1944

Er wordt een spiegelruit in het winkelraam geplaatst.

1945

Er worden twee schoorstenen vernieuwd en er wordt enig onderhoud verricht.

1957

Er worden ramen gemaakt op de verdieping van de achtergevel van het achterhuis.

1970

De voormalige kapsalon staat leeg. Er wordt een vergunning verleend om het gebouw te verbouwen tot chinees restaurant met woning. G.A. Schwenke is de eigenaar, Ma Hen Chang is de huurder.

Tevens wordt er een vergunning tot het aanbrengen van neonreclame verleend.

1971

Er wordt een vergunning verleend om plastic lichtreclame aan te brengen.

1979

Er wordt een vergunning verleend om het pand te veranderen: er komt een nieuwe pui. Indonesisch restaurant Bogor vestigt zich in het pand. De architect is H.J.J. Jacob uit Groningen.

Tevens wordt er in 1979 een vergunning verleend voor het aanbrengen van lichtreclame.

1981

Boven het restaurant zijn buitenlandse arbeidskrachten gehuisvest.

De zolder wordt zeer brandgevaarlijk geacht.

1988

Er breekt brand uit op de zolder.

1990

Er komt een nieuw café restaurant in het pand.